

terram moveri: 2. Inesse Brutis animam à materia & motu distinctam: 3. Inesse Corporibus proprietates sensibiles, à materia & motu & omni materiæ motusque combinatione distinctas. Atqui hæc omnia aut dubia aut falsa sunt: ergo generale hominum testimonium falsa aut dubia refert; ac proinde falsum est aut dubium.

RESP. Nego ant. Nullum enim unquam extitit hominum testimonium, recensitis superius conditionibus vestitum, quod fuerit falsum, quod possit esse dubium. Ad probationem, dist. maj. Et ea omnia quæ obijciuntur, sunt facta de quibus facile judicari possit per sensus, nego maj. sunt facta de quibus per sensus non potest facile judicari, conc. maj. & nego consequentiam. Iis quæ obijciuntur factis, deest sexta quam requisivimus, conditio. (163)

I. De motu Solis aut Terræ absoluto, non nisi difficilimè potest per sensus judicari; ut superius observavimus. Nullum est igitur, seu nullus est auctoritatis, hominum testimonium de illo facto: quia hominum testimonio non potest major esse vis, quàm testimonio sensuum in quo fundatur & ex quo pendet omnis ipsius auctoritas. (156)

II. Qui asserunt inesse brutis animam à materia & motu distinctam, id non asserunt ex eo quòd hanc *Brutorum animam* aut viderint aut audierint aut palparint. Quid igitur mirum, si nihil probet tale ipsorum testimonium?

III. Qui asserunt inesse Corporibus *Qualitates sensibiles*, à materia & motu distinctas, verbi gratia, inesse igni *Calorem formalem*, à materia & motu corporis calidi distinctum; id non asserunt ex eo quòd qualitates illas sensibiles, formalem hunc calorem, in igne viderint aut senserint; sed ex eo quòd ad præsentiam ignis internum experti sint calorem, quem deinde non bene cognitum igni imprudenter attribuerunt. (117 & 150)

Conjecturalis opinionis, veræ aut falsæ, objectum esse potuere, tum anima brutorum, tum sensibiles corporum proprietates, nunquam esse potuere objectum testimonii sensuum; quia realem nunquam in se habuerunt sensibilitatem. (118)

176. ADN. Cave ne *conjecturales opiniones* confundas cum propriè dictis hominum testimoniis. Factis historicis, quorum objectum fuit sensibus obvium, omnimodam certitudinem dare potest testimonium hominum: nullam dare potest conjecturalibus opinionibus, quorum objectum sensibus est impervium. Verbi gratia,

I. Extitit Bucephalus, & universo Alexandri exercitui visus est: ecce tibi testimonium sensuum.

II. Narrant Historici visum fuisse sibi aut testibus omni fide dignis Bucephalum, bellatorem Equum: ecce tibi testimonium hominum.

III. Ex superbo Bucephali incessu, ex irretortis media inter tela ignea oculis, asseritur ab Historicis fuisse Bucephalo superbientem & bellatricem animam: ecce tibi *conjecturalem opinionem*, cui nihil favet ipsorum testimonium; & de qua judicare solius est semper rationis.

Itaque, quod se vidisse, aut à testibus omni fide dignis se accepisse affirmant Testes idonei, id credimus: quod autem conjectando opinati sunt, illud pro jure nostro rationi subjicimus.

177. INST. I. Atqui Hominum testimonium etiam locupletissimum fallit: ergo nulla est humani testimonii auctoritas. Probo ant. Locupletissima asseruere testimonia extitisse Deos & Deas, verbi gratia, Jovem, Venerem, Martem, Saturnum, Anubim, aliosque non tot quin plures; & tamen nunquam tales extitere Dii Deæque: ergo testimonium hominum etiam locupletissimum fallit.

RESP. Nego ant. Ad probationem, distingo antecedens. Et illa testimonia omnibus sunt vestita & munita conditionibus, quæ ad certitudinem stabiliendam requiruntur, nego ant.: & illa testimonia carent requisitis & necessariis conditionibus, ut certitudinem pariant, conc. ant. & nego cons. (163)

I. Deest istis testimoniis inter alias, ultima conditio à nobis requisita: scilicet, ut objectum testimonii nihil in-

cludat quod evidenter in se repugnat. Quis enim non videat varia quæ referuntur talium Deorum Dearumque flagitia, naturæ divinæ essentialiter repugnare? Ergo ruit totum illud de ipsorum divinitate testimonium.

II. Quàm multa sibi essentialiter opposita, sibi evidenter contradicentia, fictitiis illis Numinibus attribuuntur: ita ut ne certum quidem sit, an ad aliquid veritatis & realitatis alludant tales fabulæ; an & quale hominum genus fuerint. Dii isti & Deæ istæ, si realem aliquando habuerunt existentiam!

178. INST. II. Nihil auctoritatis defuit humanis testimoniis, quæ fabulosa Vampiriorum facta pervulgarunt: ergo nulla inest humanis testimoniis certitudo propriè dicta.

RESP. Nego ant. Tota evanescet in hac re difficultas: si vel levissima adhibeatur attentio, tum ad naturam facti quod refertur, tum ad naturam testimonii factum illud referentis.

I. Quæ sit natura facti Vampirici, paucis accipe. Romanensi & ridicula percrebuit famâ, nostro non ita pridem sæculo, in Hungaria, Bohemia, Silesia, Russia, aliisque quibusdam vicinis Regionibus, humana quædam existere cadavera, quæ *generalem putrefactionis legem* non subirent, fluido in ipsis semper remanente sanguine; & quibus de nocte mos & usus esset, sive per se realiter, sive probabilius per ministerium Dæmonum ipsorum figuram assumentium, ex suis exire tumulis, suas adire domos, suos complecti & stringere consanguineos, illorum sugendo sanguinem; donec ipso saturata in suum tumultum reverterentur.

Tali facto ut fides accederet, maxima inesse debuisset, quæ certè nunquam extitit, notorietas & authenticitas.

II. Quæ sit natura testimonii, romanense & ridiculum illud factum contestantis, breviter intellige. Varia pervulgata sunt ipsius in favorem testimonia, quibus præcepta aliqua ab Imperitis est adhibita fides, & ingens addita ce-

lebritas: quæ testimonia, ubi ad serium rerum examen ventum est, esse deprehensa sunt, partim frivola, partim adulterata, partim supposititia, nullius auctoritatis omnia.

179. OBJ. V. Saltem facta à longo jam tempore præterita non possunt ex hominum testimonio certa fieri: ergo non datur de factis illis omnimoda certitudo. Probo ant. Testimonia quibus facta à longo jam tempore præterita probantur, sunt à nobis valde remota: sed testimonia à nobis valde remota non dant de factis certitudinem: ergo hominum testimonia non dant certitudinem de factis à longo jam tempore præteritis. Probo min. Quòd testimonium aliquod ab origine sua recedit magis, tantò fit in se debilius: ergo etiamsi factum aliquod à longo jam tempore præteritum olim certum fuisset, jam imminuto testimonii pondere, certum non esset. Probo ant. Facta illa ex ore in os transeuntia, alterari docet quotidiana experientia: ergo etiamsi olim certa fuissent, post longum tempus certa esse desinunt.

RESP. Nego ant. Ad probationem, nego min. Ad tertium, nego ant. *Monumenta publica*, & concors cum illis monumentis *Traditio nationalis*, tantum auctoritatis habent; quantum haberent ipsi testes, si vivi & præsentis forent.

Rem exemplo dilucidamus. Fontenæ pugna testes fuerunt ducenta circiter hominum millia. Factum illud ab Historicis Gallis, Germanis, Anglis, Batavis, Italis narratur; dum vivunt ipsi oculati testes. Nemo reclamatur: Historicis suffragantur illi ipsi qui pars magna fuere certaminis: historicam facti illius narrationem tanquam veridicam admittunt discrepantes studiis armisque oppositæ Nationes: ecce tibi *Fontenæ pugna monumentum*, quod nulla unquam delebit aut imminuet ætas. Supervenient alii succedentibus ætatibus Historici seu Testes, qui factum illud ex priorum testimonio auctoritate & ex aliis auritis testibus acceptum ad ultimam usque Posteritatem deferent: nec post annos mille, certa minus erit quàm hodie, Fontenea victoria.

Ad quartum, dist. ant. Facta levia, levesque factorum illustrium circumstantiæ, alterantur, conc. ant.: alterantur facta illustria, illustresque & characteristicæ talium factorum circumstantiæ, præsertim si publicis monumentis suo tempore consignata sint cum suis circumstantis essentialibus hæc facta, nego ant. & cons. Tam certum est hodie, pugnatum fuisse olim ad Cannas, victoremque fuisse Annibalem, quàm ipsis Annibalis temporibus: licet, leves quasdam istius victoriæ circumstantias hodie ignoremus; quæ fortè eos non latebant, qui iisdem vixere temporibus.

Inter *Monumenta publica* numerabis, publica & legalia Urbium Tabularia; publicos Templorum Codices, publicas Ædificiorum & Numismatum inscriptiones, legalia inter privatos aut inter Nationes Pacta, legalia Imperatorum Diplomata, publica Magistratum Judicia, contemporaneas Historias quæ nemine reclamante in omnium manibus versabantur, aliaque similia.

180. ADN. Humana illa *Testimonia*, quæ pro objecto habent facta valde sensibilia & illustria, quæ authenticis & publicis sunt consignata monumentis, quæ nationali ubique traditioni nationalibusque quodam modo opinionibus & institutionibus incorporantur: illa inquam testimonia nulli unquam *alterationi* aut *Interpolationi* patent, quibus immutari possit fundamentalis ipsorum natura.

L. Nulli alterationi aut interpolationi patent illa testimonia, primis existentæ suæ temporibus. Tali enim alterationi aut interpolationi reclamando repugnarent & obsisterent, tum ii qui testimonia illa dederunt, tum ii qui testimonia illa suo suffragio comprobarunt, utriusque adhuc existentes & viventes.

II. Nulli essentiali alterationi aut interpolationi patent eadem testimonia; illis temporibus quæ mortem testium aut testibus suffragantium proximè sequuntur. Tali enim alterationi aut interpolationi efficaciter obstat, tum publica rerum notorietas; tum nationalis traditio, jam omnium animis insita & adhuc origini suæ proxima; tum ea

pars Nationis cujus interest testimonia illa stare penitus incorrupta; ne inde aut aliquid detrimenti ipsa patiatur, aut nimium aliquid utilitatis adversis partibus eveniat.

III. Nulli essentiali alterationi aut interpolationi patent eadem testimonia, sequentibus successivè temporibus. Tali enim alterationi aut interpolationi omnem possibilitatem denegat ipsamet natura Nationis in genere spectatæ: quæ nunquam tota simul perit, sed à se ipsa in dies renasci eadem videtur; quæ ubique veritatis amans & à fraude aliena, acceptas à patribus suis ideas, opiniones, persuasiones, ab ævo in ævum, naturali quodam instinctu propagat; & in qua semper existunt variæ societates aut variæ familiarum quarum maximè interest invigilare ne quid addatur aut detrahatur publicis illis testimoniis, publicis illis monumentis, unde sua pendere jura, suum pendere existendi modum, suam fortè pendere Religionem existimant.

181. OBJ. VI. Quam multa pro certis habentur inter facta historica, quæ unico stant testimonio! Sic unico Moysis testimonio stat mirus ille Maris rubri transitus: sic unico Josue testimonio stat mira illa Solis in iisdem cæli punctis statio; & sic de reliquis.

RESP. Potest unicum interdum testimonium multiplici æquivalere testimonio, & generale alicujus Nationis testimonium repræsentare. Tale est, verbi gratia, allatum Josue testimonium.

Refert & testatur Josue, à se & ab universa sua Natione visum esse Solem in iisdem cæli punctis, per diem integrum. Mirum illud factum consignat ipse in authentica suæ administrationis historia: historiam hanc ut veracem, ut omni fide dignam, admittit & suæ posteritati transmittit defuncto Josue, illa ipsamet Natio quæ dicitur celeberrimi illius miraculi fuisse testis & spectatrix. Quis in unico illo Josue testimonio, non videat & sentiat totius *hebraicæ Nationis testimonium?*

Idem dictum esto de testimonio Moysis, mirabilem

Maris rubri transitum referentis; de testimonio quorundam Prophetarum in antiqua Lege, quorundam Apostolorum in nova Lege, relatè ad illustria quædam facta quorum ipsi testes oculati fuerunt; & quorum veritatem generali suo suffragio contestata est, nemine reclamante, aut gens olim hebraica, aut gens subinde christiana.

182. OBJ. VII. Facta historica quibus fundatur Religio, nempe Miracula, non sunt certa; ergo nullam dant Religioni certitudinem. Probo ant. Ut factum aliquod historicum sit certum, debet consonare cum nostris observationibus constantibus: sed Miracula non consonant cum nostris observationibus constantibus, nulla enim videmus ipsi fieri miracula: ergo Miracula non sunt certa.

RESP. Nego ant. Ad probationem, nego maj. Vesanam hanc Critices regulam, à recentiori incredulitate excogitam, sic sana facile evertit ratio.

I. Certitudo facti quod videtur aut palpatur (sive consonet sive non consonet illud factum cum nostris communibus & constantibus observationibus) unicè pendet à testimonio sensuum ritè dispositorum & adhibitorum. Nam factum insolitum non minus est sensibus obvium & proportionatum, non majus aut perfectius requirit in sensibus acumen ut videatur aut palpatur, quàm factum communi rerum ordini annexum.

An melioribus & perspicacioribus opus fuit oculis, ut videretur Lazarus redivivus, quàm ut ante vivus videretur; ut videretur Sol iisdem cæli punctis quasi affixus, quàm ut videretur variis cæli punctis successivè correspondere? Ergo facti alicujus sensibilis certitudini nihil detrahit, quidquid in illo facto insolitum est & mirum.

Imò, quò magis insolitum & stupendum est factum aliquod quod videtur aut palpatur; eò majorem sibi attentionem conciliat; eò majori cura & sollicitudine observatur & examinatur; eò majorem acquirit ab attentiori examine certitudinem.

II. Certitudo facti cujus non sumus ipsi testes, & quod ab alienis accipimus testimoniis, unicè pendet ab auctoritate testium à quibus refertur. Est autem eadem testibus auctoritas, circa factum sensibile quod insolitum & rarum est; & circa factum sensibile quod commune est & vulgare; ut modò demonstravimus. Ergo factum insolitum & mirum, si testimonio referatur supradictis conditionibus munito, non minus certum est; quàm si factum illud communi rerum ordini foret annexum.

183. INST. I. Miracula sunt impossibilia: ergo nulla est certitudo variis quæ narrantur miraculis. Probo ant. Miraculum est manifesta interruptio legis alicujus naturalis, in favorem veritatis aut virtutis facta: juxta ipsam miraculi definitionem (46, 127, 138). Atqui impossibilis est interruptio legum naturalium: ergo impossibile est miraculum. Probo min. Non potest inverti & interrumpi communis rerum ordo, in naturalibus legibus consistens; nisi auctor Naturæ Deus in suis sit consiliis & operationibus inconstans & mutabilis: absurdum & impium consequens, ergo antecedens.

RESP. Nego maj. Ad probationem, concessa majore, nego min. Ad tertium, nego maj. Nullam in Deo inconstantiam, nullam consilii aut operationis mutationem, arguit patratum aliquod miraculum.

Cum altissimis & sapientissimis de causis, generalem aliquam Naturæ legem interrumpit Deus facit aliquid novum nobis, quibus non datur omnia ipsius amplecti & prævidere consilia: non facit aliquid novum sibi, quia ab æterno decrevit tum generalem Naturæ ordinem, tum peculiaris interruptionem generalis illius Naturæ ordinis pro tali rerum & temporum circumstantia. Unde nec consilium mutat, qui facit dato tempore, quod facere decrevit ab æterno; nec inconstans est: qui initum ab æterno consilium dato tempore exequitur.

Rem in exemplo ponamus. Sancivit ab æterno auc-

tor Naturæ aliquando exituræ Deus, ut intra horas viginti & quatuor, circa axem suum motu æquabili girando, Terra variis suis successivè regionibus mutaretur à Sole lumen beneficum; & simul ab æterno sancivit ut olim ille interrumperetur rerum ordo, ad vocem rogantis & quasi imperantis ministri sui Josue. Adimpletur tum lex generalis, tum lex peculiaris, utraque à Deo sancita & prædeterminata; ergo non mutat consilium Deus.

Dicamus ergo, *Miracula* quæ testimonio requisitis omnibus conditionibus munito referuntur, tam certa esse vi illius testimonii; quàm certum est quodlibet factum ab historia profana desumptum & eodem testimonio munitum: dicamus proinde, certa esse illa miracula, certitudinè ipsi metaphysicæ certitudini aliquatenus æquivalente (162 & 166).

184. INST. II. Si omnem certitudinem habeant, si omni fide digna sint, *Miracula* quæ à veteri & à novo Testamento referuntur: cur eadem non erit certitudo: cur eadem non debeat fides, *Miraculis* quæ referuntur ab historiis profanis, ab historia ecclesiastica, à scripta variorum Sanctorum vita?

RESP. *Miracula* quæ referuntur à variis variarum Nationum & Religionum historiis, sunt *Facta historica ordinis supernaturalis*, quæ possunt, sicut & facta historica ordinis naturalis, esse vera aut falsa, esse realia aut imaginaria; quæ merentur haberi, vel tanquam certa, vel tanquam fabulosa, vel tanquam suspecta & dubia, pro varietate testimoniorum quibus probantur aut impugnantur, & quæ serio & sagaci semper subjicienda sunt examini.

I. Omnem habent certitudinem, omni fide digna sunt, ea *Miracula* quæ & à veteri & à novo Testamento referuntur: tum quia humanis pleraque innituntur testimoniis, quibus nulla deest ex fundamentalibus conditionibus unde omnimoda accedit factis quibuscumque historicis certitudo: tum quia aliunde constat & scitur, vetus & novum

Testamentum esse libros à divina emanantes inspiratione, quæ nec falli nec fallere possint.

II. Iisdem credibilitatis motivis non innituntur ea *Miracula* quæ referuntur in historiis profanis, in historia ecclesiastica, in scripta variorum Sanctorum vita, unde non eandem habent certitudinem, non eandem merentur fidem.

De factis istis insolitis judicabis, si Philosophus & Criticus es, sicut de omni facto ordinis communis. Unde, pro certis habebis ea *Miracula*, quæ muniuntur testimoniis ad omnem certitudinem pariendam idoneis; pro *verisimilibus* ea quæ à testimoniis sibi faventibus ingentem quidem, sed tamen subdubiam veritatis apparentiam accipiunt; pro *dubiis*, ea quæ paribus circiter rationum momentis existentiam suam probant & impugnant: pro *fabulosis*, ea quæ nullam videntur habere destinationem sapienti Naturæ & Religionis auctore Deo dignam; & quorum realitas nulla sufficiente auctoritate certa fit.

185. OBJ. VIII. Ut testimonium hominum infallibilem det nobis de objecto suo certitudinem; opus est ut constet nobis munitum esse recensitis supra conditionibus illud testimonium: impossibile consequens, ergo & antecedens. Probo min. Recensitas inter conditiones numerantur *gravitas* & *integritas* testium: sed nunquam potest constare nobis *gravitas* & *integritas* testium: ergo nunquam constare potest nobis, munitum esse recensitis conditionibus hominum testimonium. Probo min. Possunt testes *gravitatem* & *integritatem* simulare, ut mendacio suffragentur: ergo nunquam constare potest nobis testium *gravitas* & *integritas*.

RESP. Conc. maj. & nego min. Ad probationem, nego min. Ad tertium, dist. ant. Possunt testes *aliqui* integritatem & gravitatem simulare, ut mendacio suffragentur; cum ipsis utile potest esse mendacium, conc. ant.: potest *ingens* testium numerus, ex variis ordinibus desumptus, integritatem & gravitatem simulare, ut mendacio suffragetur; cum evidens est ipsis nullatenus utile esse posse mendacium, nego ant. & cons. *

I. Sola vis veritatis, ut supra demonstravimus, ingentem testium multitudinem, educatione, studiis, moribus, ambitione, opinionibusque diversam, potest ad unanime suffragium circa factum aliquod sensibile & illustre pertrahere: quia solus veritatis amor potest esse commune tali multitudini motivum, ut aliquid unanimiter neget aut affirmet (164).

II. Graves & integri censendi sunt testes, cum nihil apparet, tum in ipsorum persona, tum in ipsorum narratione, cur in dubium vocetur ipsorum gravitas & integritas.

Suspecta tibi erit *testis persona*: si sit criminibus infamis; si mendax in aliis deprehensus; si rei ignarus; si pravo donatus iudicio; si ipsius intersit vitare aut dissimulare veritatem.

Suspecta tibi erit *testis narratio*: si minus bene sibi constant variae narrationis partes; si res narrentur, quae nec naturali nec supernaturali rerum ordini quadrent; si facta quae in medium proferuntur, aliorum fide dignorum testium narrationi non consensiant.

186. OBJ. IX. Si tot ac tantae requiruntur conditiones, ad certitudinem moralem stabiliendam; jam nulla ferè erit *moralis certitudo*: falsum consequens, ergo & ant. Pater major: quam pauca enim facta tam firmo constant testimonio, quam requisivimus! Patet etiam minor: quam multa enim ut certa habentur à viris prudentissimis, quae tanta non muniuntur auctoritate, quanta à nobis exigitur!

RESP. Nego maj. Quam multa enim facta historica constant nobis testimonio, omnibus requisitis conditionibus munito! (163).

I. Sic inter facta à profanis historiis desumpta, omnimoda certitudine certum est, existere varias Urbes & varia Imperia quae in Europa, in Asia, in Africa, in America existere referuntur; extitisse olim Alexandrum, Demosthenem, Socratem, Platonem, Cæsarem, Virgilium, Ciceronem, Pliam; regnasse ultimo & presenti saeculo in

Gallia, Ludovicum bello & pace & religione magnum; & alia hujusmodi innumera.

II. Sic inter facta in novo Testamento consignata, omnimoda certitudine certa est *Christi Resurrectio*; quae per dies quadraginta, plus quingentis testibus oculatis & auritis manifestata fuit: quae aliquot post annis, in publicas & authenticas abiit historias, à quibusdam ex oculatis illis & auritis testibus scriptas, cæterorum suffragio & veneratione confirmatas: quae, ab iisdem plus quingentis testibus oculatis & auritis Orbi propè universo dum nuntiatur, rei veritatem confirmantibus Miraculis, confirmante & quasi sigillante testium martyrio, ab aliis successivè excepta est auritis testibus; & crescente in dies testium multitudine, ad nostra usque tempora, fidei & non interrupta traditione, delata & propagata est.

III. Sic inter facta in veteri Testamento consignata, omnimoda certitudine certa sunt *pleraque Moysis miracula*; quae spectante universa Natione hebraica peracta sunt: quae ab ipso auctore Moyse in publica & authentica consignata sunt historia: quae ab omni illa Hebraica natione tanquam vera & indubitata semper habita sunt; & ab ævo in ævum nemine reclamante, perenni traditione suffragante, ad nos usque fideliter transmissa. (180)

187. ADN. Certitudo moralis potest major aut minor esse: prout majus aut minus est motivum quo paritur illa certitudo. Varios quosdam *moralis certitudinis gradus* hinc subjicimus.

I. Summa erit certitudo moralis, & ipsi certitudini metaphysicæ non impar: si fundetur illa testimonio requisitis omnibus suprà conditionibus munito. Huic certitudini assensum nemo denegat, nisi insanus sit aut improbus. Falluntur aut fallere intendunt, qui certitudinem hanc suo spoliare nomine certant, & ad meram probabilitatis aut verisimilitudinis classem reducere.

II. Minor est, sed tamen valde notabilis, & apud viros prudentes indubitata ea certitudo, quae fundatur testimo-

nio trium quatuorve historicorum asserentium se rem vidisse, aut à testibus oculatis & idoneis audisse: si factum quod affirmatur, sit in se valde sensibile; si historici illi sint notæ probitatis & sagacitatis; si denique in ipsorum utilitatem non cedat, id quod asseritur.

III. Non minus firma & indubitata est ea certitudo, quæ fundatur testimonio virorum doctorum & in arte sua peritorum; si factum aliquod ab illis uniformiter referatur: licet factum illud minus sit in se sensibile, & ingens deponat acumen ingenii, ut rectè observetur & dignoscatur. Sic physica Experimenta & astronomica Observationes, quæ in illustribus fiunt Academiis, eum certitudinis gradum habent, qui ipsis uniformiter attribuitur.

IV. Tanta est unius interdum viri probi & prudentis auctoritas, ut ipsa sola possit aliquando moralem fundare certitudinem quæ omne dubium excludat. Talis foret certitudo facti alicujus, quod ipsissimis se vidisse oculis publicè profiteretur & testaretur aliquis summæ auctoritatis & primæ notæ vir.

188. OBJ. X. Præter quadruplicem certitudinis fontem à nobis assignatum, datur duplex alius certitudinis fons à prioribus distinctus; nempe *divina Revelatio*, & *Persuasiones quædam naturales* à sensibus & à cupiditatibus independentes: ergo falsò assertum est olim humanam omnem certitudinem emanare aut à testimonio sensus intimi, aut à testimonio idearum, aut à testimonio sensuum, aut à testimonio hominum. (28)

RESP. Nego ant. Unum aliquod ex quatuor assignatis certitudinis motivis habere necessariò debet mens humana, quotiescumque de rebus certum fert iudicium: ut jam abunde liquet, ex iis omnibus quæ totus iste exhibet tractatus.

Unde certa fiat nobis divina Revelatio, unde suam trahant certitudinem naturales quædam Persuasiones, à sensibus & à cupiditatibus independentes, dum paucis ex-

plicamus & demonstramus: facillè intelligetur & sentietur duplicem hunc certitudinis fontem non esse distinctum à generalibus quatuor certitudinis fontibus superius assignatis.

CERTITUDO DIVINÆ REVELATIONIS.

189. OBS. Divina Revelatio est supernaturalis manifestatio quarundam veritatum humanæ intelligentiæ inaccessarum. Verbi gratia, divina Revelatione nobis innotuit, *Verbum divinum* humanæ naturæ fuisse unitum, ut inde humanum redimeretur genus: quam facti veritatem nunquam potuisset assequi naturali suæ relicta sagacitati humana mens.

Porrò, non alio modo concipitur posse nobis communicari, posse nobis certa fieri divina Revelatio; quam vel per Sensus intimum, vel per Ideas, vel per ministerium Sensuum, vel per testimonium Hominum.

I. Per testimonium Sensus intimi, nobis manifestaretur nobisque certa fieret divina Revelatio: si divina revelantis Dei operatio ita nostram afficeret animam, ut in ipsâ sentiretur cum revelatâ veritate revelans Deus; ut ab illo intimo revelantis Dei & revelatæ veritatis sensu, liceret nobis indubitanter exclamare: Deus, ecce Deus! Sic manifestatam fuisse olim quibusdam Prophetis divinam Revelationem, non impossibile est, non improbabile.

II. Per testimonium Idearum multis Prophetis manifestata est divina Revelatio: quando in ipsis efformavit Deus ideas & imagines Veritatum supernaturalium representativas; ita ut illæ idæ & imagines necessariam importare connexionem intelligerentur, cum rebus supernaturaliter revelatis.

III. Per testimonium Sensuum manifestata est Moyse & omni Genti hebraicæ divina Revelatio: quando vidit & audiit in Monte Sinâ omnis hebraica Gens, celeberrima illa Miracula quæ Legem divinam divinamque Revelationem comitabantur & æterno Divinitatis sigillo consecrabant.

IV. Per testimonium Hominum divina manifestatur

nobis Revelatio: nobis, inquam, quos authentica Historia, quos generalis Traditio cum illis concors historiis, quos immensa Martyrum nubes, quos spectabilia mille in Orbe universo Monumenta, quos ipsimet Judeorum & Christianorum usus & mores omnimoda certitudine certos faciunt factam fuisse, tum temporibus Moysis, tum temporibus Jesu Nazareni, divinam Revelationem, qualis in sacris refertur Paginis.

Ubi verò innotuit nobis factam esse aliquam à Deo Revelationem: jam per unicum Idearum testimonium certi fimus, id omne esse verum, quod à Deo falli & fallere nescio est revelatum. Unde, à secundo certitudinis fonte, scilicet à testimonio Idearum, tota pendet hæc Revelationis certitudo.

NATURALES QUÆDAM PERSUASIONES.

190. OBS. Existunt naturales quædam persuasiones, humanæ ubique Speciei communes, quarum objectum est à sensibus & à cupiditatibus independens, & quæ certam & indubitatum facere videntur objecti sui existentiam. At undenam certum est nobis, ab illis persuasionibus eam oriri certitudinem quam inde deducimus? Certum nobis fit illud, per ipsum Idearum testimonium (69).

Verbi gratia, quo motivo certo & infallibili nixus affirmabis, ex generali hominum persuasionem de existentia Entis alicujus supremi, de necessitate alicujus cultus & legis, de distinctione virtutis & vitii, de veritate alterius post mortem vitæ, rectè deduci & inferri illorum realitatem objectorum? Id affirmabis certo & infallibili idearum testimonio nixus; nec aliud certum tuæ assertionis motivum ullum invenies.

Facillè intelligis & concipis non posse ab ullo alio principio, in homines emanasse generalem aliquem cogitandi & judicandi modum, nisi ab ipso Naturæ auctore Deo; & auctorem Naturæ Deum non potuisse hominibus dare generalem aliquem cogitandi modum, quo in errorem men-

daciumque ubique inclinentur & pertrahantur: nisi sit ipse, quod ipsum esse essentialiter repugnat, erroris & mendacii auctor & approbator Deus.

Facillè intelligis & concipis, in vario illo & instabili Idearum & Judiciorum conflictu, quo ubique à se ipsa discrepat & dissidet Species humana, id ab ipso Naturæ illius auctore Deo emanare debere, quod in ipsa est invariabile in genere idearum & judiciorum; & à Deo non posse in naturam humanam emanare aliquid, quo perenniter in errorem & in mendacium ubique pertrahatur omnis humana gens.

191. CONCLUSIO. Hactenus varia humanæ certitudinis fundamenta exploravimus; & explorando, certa & inconcussa esse demonstravimus.

Sentiet olim recens Philosophiæ Alumnus, se utilem posuisse operam, se rem magnam & arduam præstitisse; si fundamentalem hunc tractatum, quo sternendum sibi est ad altiores omnes Scientias iter, menti suæ profundius impresserit: si quod cæco quodam instinctu Vulgi de more sciebat, illud philosophicis rationibus dilucidare & dilucidando firmare didicerit.

Philosophi est, non modò Scientiam & Certitudinem habere, sed etiam suæ tum scientiæ, tum certitudinis rationes reddere: quod Philosophum ab imperita Plebe discernit.